

"...ואם אבוא לספר כל ההרפתקאות שעברו עלינו, לא יכילם ספר גדול..."
הגאון רבי עזרא אלטשולר זצוק"ל, רב וגאב"ד 'וואיינוטא'

עליית עזרא

עשרה חיבורים וספרים חיבר בחייו אותו גאון וישיש מגולת ליטא, לצד אלפי כתבים וגיליונות מלאים מזן לזן בצוף חידושי שהותיר אחר הסתלקותו • מעיין תורתו השופעת מתיקות נגדע באופן טראגי בעת הסתלקותו בתאונת דרכים בפתע פתאום, לפני 78 שנים • בסיוע חברי מכון "המאיר" שע"י ישיבת בית מאיר השוקדים על כתביו, הפנינו מבט אל פרשת חייו הסוערת של האי גאון, בעל "תקנת עזרא" זצוק"ל, כ"ה שבט תר"ח, מיר – ח' אייר תרח"צ, כפר סבא

יחזקאל מן

מתולדותיו

חברי מכון "המאיר", שהתוודעו לפעליו ואורחותיו הכבירים בהיותם עוסקים במלאכת קודש של הוצאת כתבי חידושי של רבי עזרא זצוק"ל, מתכבדים להגיש בפני קוראי "לקראת שבת" פרקים מתולדות חייו העלומים והמפעימים של הגאון זצ"ל. שמשו זרחא בעיירה 'מיר' בליטא שם נולד בשנת תרי"ח לאביו רבי יהודה ליב שו"ב דמתא, ולאמו מרת חנה פראדה ע"ה בת רבי אשר אלטשולר זצ"ל אחי אביו של הגר"ע – שו"ב דאיווא. שניהם היו ניני הגאה"צ רבי בן ציון אלטשולר זצ"ל מ"מ בהורודנא. מצד אמו התיחס גם אל הגאון רבי שמחה רפפורט זצ"ל אב"ד לובלין.

בימי בחירתו נמנה על טובי הלומדים במרכזי התורה בישיבות ליטא, ואחר נישואיו שימש ברבנות בעיירה 'קאלטינאן' ולאחר מכן בעיירה 'וואיינוטא' שבליטא, שם נמשכה רבנותו לאורך ל"ה שנים. בערוב ימיו, בהיותו נושק לגיל שיבה ולאחר שהתאלמן מרעייתו הרבנית ע"ה, עלה רבי עזרא אלטשולר זצ"ל בגפו לארץ ישראל, בה התגורר שנתיים ימים במושבה "כפר סבא" בדירת נכדו ר' יהודה ליב אלטשולר ז"ל. הסתלקותו התרחשה באופן טראגי בתאונת דרכים קטלנית על ידי משאית נהוגה בידי ישמעאלי בן עוולה, ביום ח' באייר תרח"ץ.

ואלה תולדות

בגיל צעיר יצא רבי עזרא את בית

לרגל הוצאת ספר "תקנת השבים" על ידי המכון התורני "המאיר" שע"י הישיבה הגדולה "בית מאיר" התוודענו למסכת חייו של המחבר הגאון רבי עזרא אלטשולר זצוק"ל גאון ליטאי ישיש שלא הניח את קולמוסו מידו, והותיר אחריו אלפי כתבים וגיליונות חידושי תורה מפרי ידו. חלקים נכבדים מאוסף הכתבים העצום הגיעו לידי חברי מכון "המאיר" השוקדים זה שנים ארוכות להוצאת פירות תורתו של האי גאון מופלא זצ"ל לאור עולם. מי הוא אותו גאון ליטאי ישיש שחיבר עשרה ספרים וחיבורים שונים, ואת כולם עיטר בשם "תיקון" או כלל בשמם את המילה "תקנת"? מה רמוז בתואר "העבד העברי" בו כינה הגאון זצ"ל את עצמו? במה זכתה מסכת מעילה אותה איווה הגאון הליטאי מכל מסכתות הש"ס, לפלפל בה ולחבר שלושה חיבורים העוסקים בענייניה? מה היתה הסיבה שהגאון זצ"ל חש בנפשו את דברי הפסוק "והיו חיך תלויים לך מנגד"? וכיצד נגדעה המלאכה הענפה של כתיבת ה'תיקונים' במחיי תאונת דרכים איומה וטראגית? יישוב לשלל שאלות ובירורים אלו נוכל למצוא בפרקי חייו המאלפים של הגאון רבי עזרא אלטשולר זצוק"ל, גאון אדיר בכל מקצועות התורה, אוהב תורה ודבוק בלימודה ובחידושיה, שהיה סופר מהיר במלאכתו והוציא תחת ידיו הררי כתבים וגיליונות חידושי תורה שרק מעטים מהם זכה להדפיס בחייו.

הלכה ומוסר. אף בתלאות המלחמה העולמית הראשונה, ובנדודי דרכים וגלויות לא משה ידו של רבי עזרא מעם הגיליונות והקסות.

גלות ונדודים

בהקדמה לספר "תקנת עזרא" על הרמב"ם הל' מעילה, מתאר מעט הגאון רבי עזרא זצ"ל את אימי התקופה שעברו עליו ועל משפחתו, וניתן ללמוד מכך מעט על גדולתו של המחבר ושקיעותו בתורה בכל עת ומצב, כמו גם על גודל ענוותנותו הנשגבה:

"ואם תראה בספרי זה דברים שלא תסכים עליהם, ולבבך יבין שכתבתי שגיאה באיזה מקום, אל תתמה, דמלכד שכבר אמרו חכמים שמצודת השגיאה על כל החיים פרוסה, עוד יש סיבה אשר תחפה עלי, כי באמצע כתבי הספרים קפצה עלי רוגזה של המלחמה האירופית בשנת תרע"ד, ויהי ישראל השעיר לעזאזל משני הצדדים, ויצא פתאום חוק צגרש כלל את כל היהודים האנשים והנשים והטף מכל סביבות המלחמה.

והלכתי גם אני וביתי בגולה בעירום ובחוסר כל ככל המון בית ישראל שבפולין ופולכי קאזונא, וילנא, הוראדנא וקורלנא, ועוד. וספרי וכתבי ידי נשארו רובם בוואיינוטא. וכבר כתב ר"י קאנפמן בספרו דרכי הג"מ שהקורא בספרים שאולים הוא בכלל 'והיו חיך תלויים לך מנגד'. ואם אבוא לספר כל ההרפתקאות שעברו עלינו, לא יכילם ספר גדול, ואין חפץ להארות הקורא בדברים שרובם לא רק אנחנו סבלנו כי היו צרת רבים.

לכן אדלג מאז עד היום הזה אשר זכינו כבר לשוב עם כל הגולים איש אל מחנהו ואיש אל דגלו, ואני שבתו ברחמי ד' הנה וואיינוטא יע"א".

כך בעת נדוד דרכים ובעיצומו של מסע גלויות במרחבי פולין וליטא הבווערות באש המלחמה, מצא לו פנאי הגאון רבי עזרא לשרבט את חידושי תורתו בחטף על גבי גיליונות ומחברות, עד שזכה ברבות הימים לראות את פרי עמלו הנורא מורפס על גבי ספר ויוצא לאור עולם.

איש מהיר במלאכתו

אהבתו לדברי תורה של רבי עזרא זצ"ל לא ידעה גבולות, וכאמור, מסר נפשו לכתובת והדפסת חידושי. בפתיחת ספר "תקנת השבים" ציטטו חברי מכון "המאיר" את דבריו של המחבר עצמו בשבח כתיבת דברי תורה והדפסתם עלי ספר.

רבי עזרא מצטט את דברי חז"ל במדרש שיר השירים אודות רבי חנינא:

"חזית איש מהיר במלאכתו" זה רבי חנינא. אמרו, פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים, אמר: 'כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום, מה אעשה', מיד יצא למדברה של עירו בחורבה של עירו, ומצא שם אבן אחת, יצא וסירקה וסתתה וכרכמה, אמר: 'הרי עלי להעלותה לירושלים'. ביקש לשכור לו פועלים, אמר להם: 'מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים'. אמרו לו: 'תן לנו שכרנו מאה זהובים ואנו מעלים לך את אבןך לירושלים'. אמר להם: 'וכי מנין לי מאה זהובים או חמישים לתת לכם'. ולא מצא לשעה. מיד הלכו להם.

מיד זימן לו הקדוש ברוך הוא חמישה מלאכים בדמות בני אדם. אמרו לו: 'רבי, תן לנו חמישה סלעים ואנו מעלים אבןך לירושלים, ובלבד שתיתן ידך עמנו'. ונתן ידו עמהם, ונמצאו עומדין בירושלים. ביקש ליתן להם שכרם ולא מצאן. בא המעשה ללשכת הגזית, אמרו לו: 'דומה רבינו שמלאכי השרת העלו לך את האבן לירושלים'. מיד נתן לחכמים אותו השכר שהשכיר עם המלאכים."

אחר דברי המדרש האלו רשם רבי עזרא את הדברים הבאים:

"ואני רואה ככל החיוון הזה הרבה פעמים בין הרבנים המחברים אשר כונתם לשמים, מייגעים את נפשם בייגעה רבה לחבין ולהעמיד באיזה הלכות או באיזה מסכתא מן הש"ס, לסתתה ולכרכמה בחידושים ופרחים לתורה, וכשבאים להעלות חידושיהם על מזבח הדפוס,

המדפיסים מבקשים שכרם מאה זהובים'. ומניין לו להמחבר, שאינו עשיר ע"פ רוב, מאה זהובים או חמישים לתת להם. מיד מזמין להם הקב"ה מלאכים בדמות בני אדם, המסייעים אותם בדמי קדימה על הספר, והמחבר בעצמו נותן ידו עמם מפרומותיו האחרונות, ונמצא הספר עולה על מזבח הדפוס, וממחבר ומדפיס יתקלם עילאה ושכרם גדול מאוד..."

רבי עזרא זצ"ל היה נאה דורש ונאה מקיים, כאשר מצינו בהקדמה לספרו "תקנת השבים" בו מתאר המחבר את עניותו שגרמה לו לעסוק בכל מלאכת ההדפסה לבדו, בלא סיוע ועזרה: "ואם תראה אי סדרים בסדר הסימנים זה אחר זה, אל תתמה על החפץ, כי בעניי אני הנני הכותב, המעתיק והמסדר גם יחד, ואין איש עוזר על ידי, ולכן כל ענין שבא לידי והסכמתי שראוי הוא להיות נכתב בספר, כתבתיו ראשון ראשון, מבלי לדקדק בסידור העניינים זה אחר זה."

עבד לעבדי ד'

את ספרו הראשון שחיבר על סוגיות הש"ס, בחר רבי עזרא לכתוב

הנדוד והעמל - וביכר את דברי רעיו". כך ראה רבי עזרא את ייעודו בעולם, להרבות תורה ועמלה בלא שיעור, בלי ליטול לעצמו טובת הנאה כלשהי, בהיותו עבד ד' במלוא המשמעות. ואף באחד מספריו רמז זאת בשמו כשרשם בשולי הגיליון "חידוד לסיום סדר טהרות מהעבד העברי" - אלו ראשי התיבות של שמו: עזרא בן רבי יהודה.

"דרוש הראשון כשנתקבלתי לרב"

שנות רבנותו של הגאון רבי עזרא זצ"ל החלו כאמור בעודו צעיר לימים, בן כ"ו שנים בלבד, כשהתמנה לכהן כרבה של העיירה 'קאליטנא' שבפלך קובנה. כבר אז, כשהיה צורב צעיר ורך בשנים, נשא בעת הכתרתו משא ארוך ומקיף בדרוש ובאגדה, כשהוא מפלפל בעניינים הלכתיים הנוגעים למעמד ההכתרה ולתפקיד רב בישראל.

הדרוש הארוך הודפס כעת בספר "תקנת השבים" והוא כולל ו' ענפים ומשתרע על פני כ"ז עמודים בדפי הספר. בתחילת הדברים רשם המחבר רבי עזרא את המילים: "בשם ד', דרוש הראשון כשנתקבלתי לרב".

העניין ההלכתי הראשון בו דן רבי עזרא בדרשת ההכתרה היה אודות "מנהג הרבנים והדרשנים בפתחם לדרוש את הדרוש אשר הכינו וגם חקרו, ליטול רשות מהשי"ת, מחכמי העיר, ומכל העדה הקדושה". רבי עזרא הביא טעמים ומקורות למנהג הדרשנים, והעלה כי "כנראה הוא מנהג ישן נושן בעמנו מימים רבים". המעיין בין חלקי הדרוש מתפעל גם מעצם הנידון, בו לקח רבי עזרא נהג פשוט, התבונן בו לעומקו ונוכח לראות ולהיווכח כי הוא מנהג קדום ויש לו מקורות בדברי חז"ל.

בענין זה מביא רבי עזרא סימוכין לדבריו ממילות הפיוט 'מסוד חכמים ונבונים' שהוא נטילת רשות, וכן מנוסח האקדמות הקדום "שמחברו היה גדול אחד מגדולי הראשונים בלי ספק", שמתחיל במילים: "אקדמות מילין ושריות שותא, אולא שקילנא הרמן ורשותא" והיינו נטילת רשות. ומוסיף להביא שלל ראיות ולדון בנושאים שונים המסתעפים מהנידון ההלכתי.

כמו כן דן המחבר באותה דרשה ראשונה בדבר "המנהג לשלב בדרשה ענייני הלכה ואגדה", וכן בענין "צורבא מרבנן דאיכא במתא, כל מילי דמתא עליה רמיין" והמסתעף מזה לענין המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות. כן הרחיב לבאר

את "חייב החזקת הרבנים ותלמידי חכמים" והמסתעף לגדרי ואופני מצות צדקה.

המעין בדברי הדרשה מתפעל ונדהם מהנושאים הרבים שהקיף הגאון רבי עזרא זצ"ל בדרשתו, אף בדברים שלא מצאנו כמותם נידונים בין הפוסקים, כשהוא מתווה וחוצב דרך בחידושי המאירים את הנושא המדובר באור בהיר וחדש.

זוהמת החומרות האמריקנית

עדות בודדת ויחידה מתקופת הרבנות השנייה בעיירה 'וואיינוטא' העיד הגאון הגדול רבי מרדכי גיפטר זצ"ל ראש ישיבת טעלז, שהתכתב בשנות בחורותו עם רבי עזרא זצ"ל בסוגיות מעילה. לימים אף נפגשו בשמחת נישואין שנערכה בעיירה וואיינוטא, בה השתתף רבי עזרא, ושם ערך עמו היכרות אישית.

הגאון הגדול רבי מרדכי גיפטר זצ"ל היה חניך ישיבת טעלז בימי בחורותו, ומנהגו היה ללמוד מסכת נוספת מלבד המסכת הנלמדת בסדרי הישיבה. בתקופה הראשונה בישיבה החל ללמוד מסכת מעילה ועיין אז לצורך לימודו בספר "תקנת עזרא". את קושיותיו והערותיו העלה על גבי הכתב ושלחם היישר למחבר הספר רבי עזרא, אל כתובתו בעיירה וואיינוטא.

בקובץ "קול התורה" מתואר דין ודברים מרתק שהתפתח בין רבי מרדכי גיפטר לרבי עזרא אלטשולר בעקבות ההתכתבות הענפה ביניהם: "בהגיעו לטעלז למד מסכת מעילה, וביחד עם המסכת עיין אז

בספר תקנת עזרא וכסדר שלח למחבר קושיות והערות על הספר. היה ברור למחבר שמרדכי גיפטר משיבת טעלז הוא אחד מראשי הישיבה, או עכ"פ אחר מהר"מים, ואם לא כן בוודאי הוא אחד מהאברכים החשובים יחיד סגולה שהישיבה נתנה להם רשות להישאר ללמוד בכולל של הישיבה".

עד שפעם אחת כשנסע בחור מהישיבה לחג הסוכות להוריו בוואיינוטא שאלו הרב: "מי זה מרדכי גיפטר בשיבת טעלז, האם הוא אחד מראשי הישיבה או מהר"מים?"

הבחור התחיל לצחוק ואמר: "ער איז נאר א יונגער אמריקאנער בחור!" (הוא אחד מצעירי התלמידים מאמריקה) והרב לא היה יכול להאמין לזה: "אן אמריקאנער בחור לערנט מס' מעילה, והוא גם מעורר הערות עמוקות!"

כשחזר הבחור לישיבה לאחר יום טוב סיפר לידידו הבחור מרדכי גיפטר על דברי רבי עזרא אלטשולר. במכתב הבא שכתב הבחור לרבי עזרא התרעם על כך שהבחורים האמריקאים אינם נחשבים אצל רבי עזרא לבעלי יכולת בלימוד ובלמדנות, וכתב: "מדוע עשה עליו רושם כזה בעת שהגידו לו שאינני יליד ליטא אלא יליד אמריקה?"

תשובתו של רבי עזרא נכתבה בפרשת לך לך, שבועות ספורים לאחר המקרה שאירע בחג הסוכות, ובו כתב וביאר את מבטו על החומרות האמריקאית על פי פירוש נפלא על פרשת השבוע.

התורה מספרת כי אברהם אבינו אמר לשרה: "הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את". וכתב רש"י שם:

"עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו על ידי מעשה הכיר בה". והקשה רבי עזרא אלטשולר במכתבו, אם כל כך היתה הצניעות בין אברהם לשרה עד שלא הרגיש ביופיה, אם כן למה עכשיו פתאום הרגיש? (ואמנם היה מעשה עם הנהר, אך כיצד כל השנים קודם לכן לא אירע דבר, ובדיוק בדרך למצרים הצליח מעשה שטן?)

ותירץ רבי עזרא על פי משל: כשיש מחלה מדבקת רח"ל הרי חידקים מסתובבים בכל הסביבה והרי הם מתדבקים גם באנשים בריאים שנמצאים שם. וכן הדבר ברוחניות, כשיש טומאה הרי זה מתדבק בכל האנשים שבסביבה, ואף באנשים כשרים וצדיקים. ואמנם אברהם אבינו לא הרגיש ביופייה של שרה כיון שהיה כל כך רוחני והיו רעיונותיו קדושים מאוד, אבל פתאום כשנכנסו למצרים, מקור הטומאה וממלכת הזימה, הרגיש ביופייה! ואז הבין כי המדינה הזאת שטופה בזימה מאוד, עד שגם עליו שלט ההרגש שיפה היא, ואם כן יש סכנה גדולה פן יהרגוהו, ודו"ק"

ומסיים רבי עזרא את מכתבו במילים: "זוה תשובה על 'מדוע' שד"ר - כלומר, תשובה על החידוש

וההתפעלות, על שנמצא בתוככי טומאת אמריקה בחור בן עלייה שכזה. תלמידי הגר"מ גיפטר צוק"ל מסיימים את דבריהם בהערה המלמדת על דקדוק כתיבתו של רבי עזרא: "ויש לציין שלמרות כן המשיך הרב דוואיינוטא לתארו במכתבים הבאים בתואר 'הרה"ג', אלא שבמקום שקודם לכן כתב לו 'ידידי הרה"ג', אחר כך היה כותב 'אהובי יקירי הרה"ג'..."

דרשה בשמחת נישואין

התרחשות מעניינת נוספת אירעה לרבי מרדכי גיפטר כשיצא בימי בחורותו לעיירה וואיינוטא להשתתף בשמחת נישואין, ושם פגש לראשונה את הגאון רבי עזרא אלטשולר, המרא דאתרא. סיפור המעשה שנשמע מפי רבי מרדכי גיפטר, מובא אף הוא בקובץ "קול התורה":

בעת לומדו בישיבת טעלז המעטירה, התחתן בעיר וואיינוטא ידיד נעוריו הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל, תלמיד ישיבת סלבודקא. כדי להשתתף בשמחת נישואיו נסע הגר"מ גיפטר לעיר וואיינוטא, ובאמצע החתונה פגש את המרא דאתרא הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, בעמח"ס 'תקנת עזרא' על מסכת מעילה.

אמר לו הגר"מ גיפטר שרוצה לשאול לו קושיא. אמר לו, באיזה מסכת? השיב לו, בבא בתרא. באיזה פרק? בית שביעי - בית כור. איזה דף? דף פלוני. טוב, מקודם נחזור על הדף, גמרא, רשב"ם ותוס' בעל פה. ועבר עמו על הדף בעל פה. עכשיו אתה יכול לשאול. ושאל לו קושיא. והגאון רבי עזרא ניסה לתרץ פעם אחר פעם ולא הצליח, מחמת חריפות הקושיא.

בעת שסיפר הגר"מ גיפטר את המעשה לתלמידיו אמר בהתפעלות כי ראו אצל הרב דוואיינוטא שהיה אצלו כל הש"ס נהיר ובהיר כמונח בקופסה, ובתוך רגע כמימריה חזר עמו על אותו דף בבבא בתרא בעל פה, גמרא רשב"ם ותוס', מכוח זכרונו המופלא. לאחר החתונה הריץ הגר"מ גיפטר מכתב אל מרן הגאון הרוגאטשובער צוק"ל, ושאלו את אותה קושיא אלימתא. התשובה שהתקבלה ממנו כעבור זמן קצר היתה בת שורה אחת בלבד: "עיין בתוס' מסכת בכורות דף..." - ואכן בדברי התוס' נמצא יישוב לקושיא החריפה.

לימים סיפר רבי מרדכי גיפטר לתלמידיו על אותה חתונה בעיירה וואיינוטא וציטט את דברי התורה ששמע מפי המרא דאתרא בעת דרשתו במהלך השמחה. רבי מרדכי סיפר כי הגאון רבי עזרא זצ"ל היה בעל קומה

עשרה "תיקונים" חיבר הגר"ע אלטשולר זצ"ל, ששה מהם זכה להדפיס בחייו, ואלו הם:	ח) תקנת השבים (כת"י) - חקירות ושו"ת בעניני מעילה וקדשים, העומד בבסיסו של החיבור המופיע עתה.
א) תקון דרך החיים - הארות, הערות והוספות על ספר דרך החיים להגר"י מליסא זצ"ל (וארשא תרנ"ו). נדפס שנית בברוקלין תשנ"ב.	ט) תקון הצבא - ביאור על ספר הצבא לרבנו זרחיה הלוי בעל המאור, נדפס מכת"י בשנת תשנ"ז.
ב) תקנת ארצות - ביאור על תוספתא דחמישים חלוקי דינים בין בני ארץ ישראל לבני בבל (וארשא תרנ"ט). נדפס מחדש בשנת תשנ"ז עם הוספות מכת"י והערות הגאון אדר"ת זצ"ל.	י) [תקנת עזרא] - על מסכת תמורה, נערך ונסדר ע"י הגר"ע בשנותיו האחרונות בארץ ישראל, לאחר פטירתו הוחל בהדפסתו ע"י בנו הר' אברהם אבא הי"ד בקובנה תרצ"ט ואבד בשנות הזעם. (יש שיחסו בטעות להגר"ע את הספר "גולת מים" העוסק בחכמת הדקדוק, שחיבר דודו הר"ר עזרא ב"ר אשר אלטשולר ז"ל).
ג) תקון האדם - מוסר, סובב לבאר את החילוק בין מקומות שנאמר בהם "אדם" למקומות שנאמר "האדם" (קובנה תרפ"ו). נדפס שנית בברוקלין תשנ"ב.	הגר"ע זצ"ל אינו מציין מדוע בחר את השם "תקון" לספריו, אולם מצאנו, כי "תקון" עולה בגימ' 556, כמנין "עזרא ב"ר יהודה ליב" - עם ארבע תיבות, ויש מקום להניח שזהו מקור ה"תיקונים".
ד) תקנת עזרא - על מסכת מעילה (פיעטרקוב תרצ"א). נדפס שנית בירושלים תשל"א.	מלבד חיבורים אלו השאיר אחריו ברכה, שו"ת ומערכות בסוגיות רבות בש"ס, דברי אגדה ודרוש חידושים על הרמב"ם הלכות חגיגה, מלכים ועבודת יוה"כ, חידושים על תנ"ך, הדרנים רבים, ועוד.
ה) תקון חשוב - על דברים החשובים דאפי' באלף לא בטלי, נדפס עם תקנת עזרא למסכת מעילה.	
ו) תקנת עזרא - על הרמב"ם הלכות מעילה (קיידיאן תרצ"ה). נדפס שנית בברוקלין תשנ"ב.	
ז) תקנת עזרא (כת"י) - הערות והגהות על כל הש"ס.	

נמוכה וכדי לנאום בפני הקהל נעמד על השולחן ונשא את דברותיו (מובא בספר "אהל משה" להגאון רבי משה יוסף שיינערמאן שליט"א) בדרשתו הביא את דברי הגמרא בפסחים: "שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע ל'את ד' אלוקיך תירא' פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: 'את ד' אלוקיך תירא' לרבות תלמידי חכמים".

וצריך להבין למה לא חשש רבי עקיבא לדרוש 'את - לרבות תלמידי חכמים', כמו שחשש מכך שמעון העמסוני. ותירץ הרב דוואיינוטא שרבי עקיבא חי אחר שמעון העמסוני וראה כי לשמעון העמסוני יש שיטה שדורש כל 'את' ו'את' שבתורה, ובכל זאת כשהגיע ל'את ד' אלוקיך תירא' פירש, משום שפחד וחשש לדמות כבודו של מי שהוא לכבודו של מקום, ולכן חזר בו וביטל את כל השיטה שלו ופרש מכל הדרשות שדרש עד עכשיו. כשראה רבי עקיבא כי יש לתלמידי חכמים כזו התבטלות עצמית לכבוד שמים, עד כדי כך שיכולים לפרוש מכל השיטה שהלכו בה ולבטל את כל הדרשות שדרשו - אם כן אפשר לדרוש 'את' לרבות תלמידי חכמים! אפשר לדמות את כבודם לכבוד שמים, שהרי 'את' בא לרבות את הטפל, ותלמידי חכמים הם כל כך

טפלים ובטלים כלפי מעלה, ולכן הם בכלל 'את ד' אלוקיך תירא'. על ביאור נפלא זה העמיד הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל את דרשתו באותה חתונה בעיירה וואיינוטא.

הודה, זיוה והדרה

בשנת תרצ"ו עלה רבי עזרא אלטשולר לארץ ישראל, והתיישב בכפר סבא בבית נכדו רבי יהודה לייב אלטשולר. דמותו של הגאון הישישי שעלה מגולת ליטא בשנות זקנתו ושיבתו, האצילה מהודה והדרה על תושבי המושבה.

למרות זקנתו המופלגת, בהיותו בן ע"ח שנים בעלותו ארצה, היתה בריאותו תקינה בחסדי שמים, לא כהו עיניו ולא נס ליחו. עד יומו האחרון שם לילות כימים בשקידת התורה, והוסיף לכתוב חידושי תורה ומכתבים ענפים בכל חלקי התורה וההלכה.

בלכתו ברחובות המושבה השקטה, היה משפיע רבי עזרא לטובה על בני המושבה בעצם דמותו המרשימה והאצילית. תיאור מלא הוד מאותם ימים מובא בהקדמה לספר החדש:

"פניא דמעלי שבתא. השבת צועדת ברכות וממלאה את רחובותיה של כפר סבא. השמש שבשיפולי הרקיע אוספת את קרניה בהכנעה מלפני שבת המלכה. רבי עזרא צועד בחדווה אל בית הכנסת לקבל פני שבת, זקנו הצחור היורד על פי מידותיו כמו הוסיף לובן על לבניעותו,

ושיראין של שבת העוטפים את גופו מכריזים בכל פה: 'שבת היום!' רבי עזרא אך יצא יצא, ובחצר הסמוכה נקרה לו אדם מבני ברית המיפר את חותם השבת בריש גלי. מעדר בידו והוא הופך בו את אדמת גינתו כבסתם יום של חול. ליבו של רבי עזרא מתפלץ בקרבו. שולח רבי עזרא את מבטו המלטף שהצער העמוק שולט בו, את מבט עיניו הנוקב, החודר, ואומר בקול נעים: 'שבתא טבא יהודי'...

הידיים השריריות אינן מצליחות לעמוד, המעדר נשמט, מתגולל על הארץ בבושה. אדמת החמרה הסמוקה כמו הוסיפה אודם מרוב עלבון. 'שבתא טבא רבי' מגמגם השכן, ונס כל עוד נפשו אל תוככי ביתו".

"המפגש הזה" היה אומר השכן, "אינו מניח לי לעשות מלאכה בשבת, בושה כובשת את ליבי מול העיניים הצורבות ברוך של הרב הישיש... ואיך אוכל לשאת את צערו של הרב החרד כל כך לקדושתה של השבת..."

פצעוני פצעי מוות

לא ארכו הימים הטובים בהם מצא הגאון רבי עזרא זצ"ל את מנוחת הנפש הנדרשת לעמול בתורה, והנה במחי רגע נוראי נגדעו מבועי חיי התורה של הגאון זצ"ל בעודו צועד ברחובות המושבה בדרכו מבית הכנסת לביתו ומקיים בהרהוריו "ובלכתך בדרך".

מקצה הרחוב השקט בו פסע רבי עזרא את פסיעותיו המדודות נשמע לפתע קול שאון. רכב ממונע הנהוג בידי ערבי תושב יפו הגיח במהירות מסחררת ופגע פגיעה אנושה בגופו של הגאון הישיש שצעד מעדנות בצד הדרך. רבי עזרא זצ"ל נפל מתבוסס ארצה, ודם הנפש הספוג בעשרות שנות עמל התורה זב מראשו.

זמן רב ארך באותם ימים עד שהועקה עזרה רפואית, ועד שהגיע

למקום התאונה רכב פינוי והעביר את הגאון לבית החולים בפתח תקווה. שעות ספורות התנוודה רוחו של הגאון הישיש בגופו הדאוב מהפגיעה הקשה, עד שהשיב נשמתו בטהרה על מיטת בית החולים.

הידיעה המזעזעת והטראגית עשתה כנפיים בכל רחבי העולם התורתי בארץ ישראל ורבים נקבצו למחרת היום למושבה כפר סבא ללוות את הגאון הישיש בדרכו האחרונה. מודעות האבל בישרו על דבר האסון: "ביגון קודר אנו מודיעים לקהל על האסון הפתאומי שקרה לנו, בהילקח מאתנו נזר תפארתנו האי סבא קדישא, הרב הגאון והצדיק ר' עזרא בר' יהודה לייב אלטשולר, ראב"ד דק"ק וניוטה, ליטא".

למחרת התאונה, יום ב' ח' באייר, דיווחו העיתונים היומיים על התאונה המחרידה בכפר סבא. באחד העיתונים מצאנו את הכותרת שבישרה על דבר האסון: "הרב אלטשולר קרבן תאונת דרכים בכפר סבא".

"בכביש המרכזי אשר עובר דרך כפר סבא אירעה אמש תאונה קשה שגרמה למותו של הרב אלטשולר. טאכסי נהוג בידי ערבי עבר במהירות גדולה על הכביש ודחף את הרב הישיש בן ה-80 שעבר בצד הכביש, הרב נפל וקיבל זעזוע מוח קשה. מגן דוד אדום מפתח תקווה הובהל למקום התאונה והעביר את הפצוע בלי הכרה לבית החולים של המושבות על שם בילינסון בפתח תקווה. כל מאמצי הרופאים לא הועילו וקרכן התאונה מת כעבור רגעים אחרי הגיעו לבית החולים. הנהג, שאנטי א-שאנטי מהמשפחה היפואית הידועה נאסר על ידי המשטרה והועבר לשם חקירה להרצליה".

הסתלקות טראגית

גם בקבצים והירחונים התורניים שיצאו באותה תקופה הובאה הידיעה על האסון הנורא בפטירתו הפתאומית של הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, לצד דיווח מההלוויה וההספדים שנערכו בכפר סבא.

כך אנו מוצאים בקובץ "שערי ציון" מחודש סיון תרח"ץ ידיעה המתארת את הפטירה הטראגית של הגאון רבי עזרא זצ"ל, בה מובא בכמה שורות קצרות דבר האסון הנורא:

"אור ליום ב', ח' אייר, נפטר על ידי מקרה אסון נורא הרב הגאון הגדול הישיש רבי עזרא אלטשולר זצ"ל (הרב דוויינוטא, בליטא) בשנת השמונים לחייו".

האסון קרה ביום הראשון אחרי תפילת ערבית, כשהלך הרב הישישי

מבית הכנסת לביתו אשר ב'כפר סבא' עבר עליו אוטובוס ערבי שהפילו ארצה, והוא נפצע פצעים קשים בראשו. מיד הובהל אוטובוס של 'מגן דוד אדום' מפתח תקווה למקום התאונה והעביר את הפצוע שהיה כבר בלי הכרה לבית החולים בפתח תקווה. כל מאמצי הרופאים להציל את חייו לא הועילו, וכעבור שעות אחדות עלתה נשמתו הטהורה למרום. הידיעה המעציבה בדבר מקרה האסון עשתה רושם קשה ומדכא מאד והדהימה את כל הלבבות. לפי דרישת המושבה 'כפר סבא' הובא לקבורה

במושבה שבה קבע המנוח את דירתו מיום עלותו לארץ ישראל. הלוויה נקבעה ליום שני אחה"צ. אל הלוויה באו כל תושבי המושבה ורבנים מכל הסביבה. באו גם רבנים מירושלים ומתל אביב.

מועצת המושבה פרסמה מודעת אבל וקהל גדול מאד השתתף בהלוויה. הספידוהו הרבנים הגאונים: רבי אברהם ריניק (רב המושבה כפר סבא), רבי ראובן כ"ץ (הרב הראשי של פתח תקווה), רבי זליג ראובן בנגיס (אב"ד דקלווריה), רבי יחיאל הלר (הרב דקוידינוב) והרב ראבינר

בשם רבני תל אביב. באחרונה הספידו מנהל ישיבת פתח תקווה ומתושבי המושבה כפר סבא.

הרב הגאון המנוח היה מגדולי וזקני הרבנים שבליטא ומפורסם בגדלות תורתו, צדקותו ומידותיו התרומיות. הוא היה מכובד ונערץ על כל בני עדתו בגלל צדקתו ויראתו התמימה. היה צנוע וענוותן ובעל מזג טוב, השפעתו היתה גדולה ודבריו נשמעים על כולם.

בשנת תרצ"ו עלה להשתקע בארץ הקודש והתיישב בכפר סבא. למרות זקנותו המופלגת היו כל חושי בריאים

וטובים, לא כהו עיניו ולא נס ליחו, ועד יומו האחרון היה משים לילות כימים על שקידת התורה. הגה וכתב הרבה חידושי תורה והיה משתעשע בדברי תורה מתוך עירנות ורעננות כאיש צעיר לימים. בפטירתו איבדה היהדות התורנית גאון וצדיק, סמל השקדנות והיגיעה בתורה ועבודת ד', וזוהי אבדה ללא תמורה – תנצב"ה.

ק-ל נקמות ד'

בהמשך הימים הופיעו דיווחים נוספים על התאונה המחרידה שאירעה

הסימנים זה אחר זה, אף תתמה על החפץ, כי בעניי אני הנני הכותב המעתיק והמפדר גם יחד ואיו איש עוזר על ידי, ולכן כל ענין שבא לידי והפכמתי שראוי הוא להיות נכתב בספר כתבתיו ראשון ראשון מכלי לדקדק בסידור הענינים זה אחר זה". לאור דברי הגר"ע הללו, בהתעצות רבני המכון, הובאה העדיפות לכלול יחד עם חיבור זה, עוד עניני חקירה ושור"ת בנושאים מפורזים שנשתיירו בין כתבי הגר"ע. בעקבות כך אכן סודרו הסימנים כסדר נושאי השור"ע, זרעים וקדשים.

ואמנם זכו לאסוף את הנפדרים מאשר היו בכת"י במקומות שונים, ומדברים שנדפסו בקבצים תורניים בחיי הגר"ע זצ"ל, ולאחר פטירתו. ובזאת בא לדפוס ראשונה הכרך שלפנינו, בעניני או"ח, יו"ד, שביעית וזרעים.

דברנאה עשו המהדירים שהעמידו כפתיחה לספר זה את הדרוש הראשון שדרש הגר"ע אלטשולר זצ"ל בשנת תרמ"ד כשנתמנה לרב בקאלטינאן שבפלך קובנה (חבל ז'אמוט), והוא אז אברך כבן עשרים ושש בלבד. ואמנם הדרוש אינו רק פתיחה לספר, כי אם צוהר לעולם הדבקות בתורה של יהודי ליטא בכלל וגאוניה בפרט.

הדרוש מפליא כל רואיו, ומשתרע על פני יותר מחמישים עמודים בכתב יד המחבר, ובו הוא בולל במתיקות נפלאה, הלכה ואגדה, בסדר הדרוש הנהוג, החל מטעם נטילת רשות לדרוש, סדר וסגנון הדרשה, עובר לעניני כבוד מלך וכבוד רב, וכלה בחובת ההתמסרות לתורה והחזקת התורה. אכן ראוי הוא לפי ענינו, לשמש גם כפתיחה נכבדת לספר זה. יצויין כי סגנון דרושו של הגר"ע זצ"ל, מתובל בשפה נאה ומליצית,

כתבי בעל תקנת עזרא הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל רואים אור תקנת השבים אורח חיים • יורה דעה • שביעית • זרעים חיים זאב באקשט

הראשון ראה אור עתה, מבוסס על חיבור בשם זה שבכת"י הגר"ע זצ"ל, אשר נתחבר בהקדמה לספרו "תקנת עזרא", על מסכת מעילה, ובו קיבץ הגר"ע מאה ועשרים סימנים, מספרי התשובות השונים, שדנו בחקירות ושור"ת הקשורים לעניני מעילה. כפי הנראה מחמת יוקר הדפוס באותם ימים, לבסוף לא הדפיס הגר"ע את החיבור הנ"ל עם ספרו תקנת עזרא, אלא שחלקים מסויימים ממנו, כלל הגר"ע במהדורה תנינא של ספרו תקנת עזרא.

על גלגולו של החיבור עד סדר הדפסת הספר הנוכחי, מציינים המהדירים במבוא הספר – "כאשר עמדנו בפני סידור הספר במתכונתו הראויה, נתנו אל לבנו את דברי הגר"ע בהקדמותו ל"תקנת השבים": "ואם תראה אי סדרים בסדר

ובעוצם פלפולו, ובספריו המופלאים שכל רואם אומר ברקאי, אשר מלבד גודל עמלו בתורה הניכר בהם, עולה מתוכם כפורחת לבת אש של דבקות עצומה בתורה באהבת לב ונפש...". הגאון המחבר זצ"ל, נודע בעולם התורה בחיבוריו המקיפים על עניני מעילה "תקנת עזרא". בריח התיכון העובר בין חיבוריו השונים הוא החביבות המיוחדת שהיתה להגר"ע זצ"ל בעסק התורה, בפרט בענינים שאין יד הכל ממשמשת בהם, והם בבחינת מת מצוה. ואכן כבר מצעירותו ניכרת בין כתביו חביבותה של מסכת מעילה, והרצון להקיף ולבאר את כל עניניה. בשנת תרצ"א עלה בידו להעלות על מזבח הדפוס את חיבורו "תקנת עזרא", ובשנת תרצ"ה הדפיס את חיבורו על הרמב"ם הלכות מעילה.

יחד עם זאת, נתן אל לבו ענינים נוספים שלא עובד בהם עד ימיו, ונטה את ידו לבאדם. וכך אנו מוצאים אותו מדפיס בשנת תרנ"ו את חיבורו תקון דרך החיים, על ספר דרך החיים להגאון מליסא, ובשנת תרנ"ט את באורו תקנת ארצות, על התוספתא דחילוקי דינים שבין בני א"י לבני בבל [שנדפסה שנית בשנת תשנ"ז עם הערות הגאון אדרת מכת"י], וכן הלאה, כפי שניתן לראות בעיון בשאר חיבוריו.

החיבור "תקנת השבים", שחלקו

"ועתה הנני לבקשו שמע"כ יכבדני נא בספריו היקרים אם עדיין מצויים הם אצלו, כי מחידושו המעטים שראיתי דבקה נפשי אחריו, לרוב קלותן וישרותן, וחלף זה הנני שולח לו דורון את מחברתי מאורי אש"

והנני חותם בכל חותמי תודה וברכה שלמה זלמן אויערבאך שורות מרטיטות אלו שכתב מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, אל בעל "תקנת עזרא" הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, הגאב"ד דוואינוטא ליטא, חושפות לפנינו יותר מטפח מחביבותו של הספר תקנת השבים שראה אור עולם זה לא מכבר על ידי מכון "המאיר" שע"י ישיבת "בית מאיר", מאוצר כתבי יד של בעל תקנת עזרא, ע"י הרה"ג המצויץ ר' צבי מרגלי שליט"א אשר נותן כל חילו ומרצו לאדפוס אידרא מתורת אותו גאון נפלא.

שמונים שנה חלפו מעת שהופיע הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, גאב"ד ואינוטא ליטא, בשערי ארץ הקודש, ושבעים ושמונה שנה בדיוק מפטירתו הטראגית, ביום ח' אייר תרח"צ. בין בתרי הספר נחשף לפנינו אוצר בלום של תשובות, משא ומתן בהלכה, חליפות מכתבים, ואין ספור הערות וחידושים, שהצד השווה בכולן היא, הגדרתו הנפלאה של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל – "קלותן וישרותן".

וכפי שמציין הגאון הגדול רבי צבי רוטברג שליט"א ראש ישיבת בית מאיר, בדברי ברכתו להוצאת הספר: "הנה מודעת זאת בכל הארץ, גדלו ותפארתו של הגאון האמיתי צדיק ונשגב רבי עזרא אלטשולר זצללה"ה, אשר האיר פני תבל בדור שלפני פנינו, בעוצם תורתו, וברוחב בינתו,

זצ"ל מילה מרטיטה ופוצעת לבבות – "הי"ד". כמו כן מצאנו בספר "מנחת שיי", שם לאחר תיאור קצר על התאונה הקשה בדריסתו של הגאון רבי עזרא זצ"ל על ידי ערבי ישמעאלי, סיים הכותב את הדיווח בתיבת "הי"ד". ואולי במילה בודדת זו מונחת התשובה לשאלה המרחפת מעל האסון הקשה שזעזע את הארץ כולה. כך או כך, מספרים צאצאי רבי עזרא כי שנים ספורות לאחר התאונה נרצח אותו נהג ערבי ביפו על ידי בן משפחתו במסגרת ריב חמולות משפחתי. הקב"ה פרע מאותו בן

עוולה את דם עבדיו השפוך, ולד' נקם ושילם.

ויקשרו עליו מספד

הספד גדול ערכו תושבי המושבה כפר סבא על הנפטר הדגול ככלות שבעה לפטירתו, כשהם מבכים את השבר הנורא שהתרחש בהסתלקותו הפתאומית והמוזעזעת של הגאון הישיש שהתגורר בטבורה של המושבה. באחד מכתבי העת צוטטו בקצרה דברי ההספד, המלמדים על

ההתעוררות שחלה בקרב התושבים לאחר הסתלקותו של רבי עזרא זצוק"ל:

"ביום הראשון, י"ד אייר, יום השבעה לפטירתו של רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, שבאופן כה טראגי ניתק חוט חייו, נערכה בכפר סבא אזכרה בהשתתפות רבני המושבות הסמוכות; רעננה, מגדיאל ורמתיים. המונים נהרו לבית הכנסת להספדו של הנפטר הגדול. באו גם משלחות מהמושבות הסמוכות, ורבניהם בראש. ראשון למספידים היה הרב

המקומי, רבי אברהם ריניק. הספד נלהב ונרגש נשא הרב סוקולובר מרעננה, שדיבר על האבדה הגדולה לכל היהדות, סקר את המצב הנורא שבו נתונים ישראל בתפוצות ובארץ, והתריע נגד הזלזול בקדשי האומה. כמו כן ייחד את הדיבור על החינוך הזר לרוחנו, ועורר את קהל המשתתפים לדאוג לחנך את בניהם ברוח התורה והמצוות. הרב מרמתיים הדגיש את השעה החמורה שבה הסתלק באופן כה אכזרי גאון וצדיק, שהיה פאר היהדות. הרב מעייני ממגדיאל דימה

גליונות השולחן ערוך

דבר נפלא עשו המהדירים כשצרפו לכרך זה את גליונות השו"ע של הגר"ע זצ"ל, אשר נעתקו מכת"י בגליון השו"ע, ונדפסו לראשונה בקבצי בנתיבות ים חלק ו' – ז' ע"י ישיבת לומז'ה בפתח תקוה. הגליונות לשו"ע נכתבו על גליונות שו"ע יו"ד דפוס וילנא, שמהדורות הצילום הנפוצות בימינו הם ממהדורה זו. למגינת לב, רבות מן ההערות שבגליון היו"ד, נחתכו לארכו של הגליון, בשעה שנמסר הספר לכריכה, ונעשתה כאן השתדלות מרובה להשלימם עד היכן שיד כהה מגעת.

יפה עשו כאשר העמידו כותרות צד לעיקרי הנדונים בגליונות אלו, כמו כן פרוט הנושאים שבגליונות בתוכן הענינים, למען יהא נקל למצוא דברי חפץ. ואכן בעלעול קצר ניתן להבחין במגוון הנושאים הנדונים. [ולדוגמא בעלמא, מהנושאים הנדונים בחלק או"ח: סימן א' סעיף ח' – כל פרשה דלא פסקה משה, סימן מ"ו סעיף א' – עניית אמן אחר ברכת המעביר שינה, סימן ק"ח הגהות רעק"א על מג"א ס"ק י"א – בראיית האגודה לדין אונס ביום אחרון מבתי ערי חומה, סימן קכ"ח סעיף א' ברמ"א – שומע כעונה בברכת כהנים, סימן תע"ה הגהות רעק"א על המג"א – אכל מרור כבריה שאין בו כזית, שם מג"א סק"י ובהגהות רעק"א – בורא פרי האדמה על חריי"ן, שם מג"א ס"ק ט"ו – אם ישעור השיהוי דכדי אכילת פרס כולל את משך האכילה, שם – אמירת יציב פתגם בהפטרה דיו"ט שני, מי הוא יהונתן גבר ענותן הנזכר בפיוט יציב פתגם. ועוד ועוד].

מעניין לציין כאן את דבריו על גליון השו"ע באו"ח סי' תר"ג סעיף א' שכתב – אף מי שאינו נזהר מפת עכו"ם בעשי"ת צריך לזהר. ובהערות הגר"ע זצ"ל ועי' מג"א, בעשי"ת אין ליהודי לישב עם נכרי בדין (קאמפראמיס) [=בוררות], משום שמצטרף עמו גם למעלה, כן הראוני בחלום בירח כסלו שנת תרנ"ב. (בענין זה, עי' ספר חסידים סי' תקל': "וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר [לאו דוקא בחלום] ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גזול מי שגילה לו", ועיי"ש בפירוש החיד"א ברית

עולם בשם רבינו אפרים: "שכל מי שמגלין לו רזי תורה מן השמים ואינו כותבו עתיד ליתן את הדין", עכ"ל).

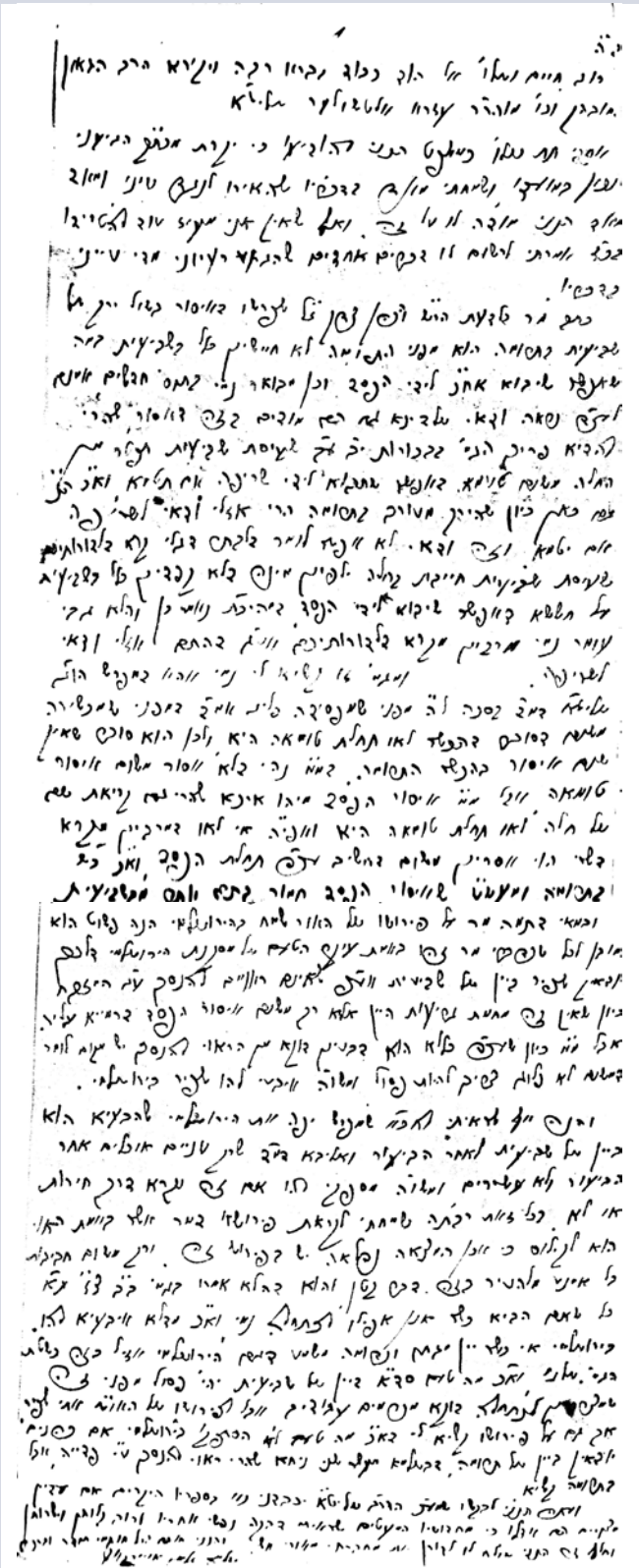
פתחי נדה – תקנת בנות ישראל

ברכה לעצמו קובע קונטרס "תקנת בנות ישראל" שנדפס בחלק יו"ד סי' כ"ז. הקונטרס עוסק בבאור מראות הדמים באשה, ובבאור מראות דמים הבאים מחמת חוליים שונים. בהקדמתו מציין הגאון המחבר זצ"ל, כי עיקרו של חיבור זה הוא בספר עומקא דדינא וארשא תרע"ד, שחיבר הגאון רבי אברהם פלוצקין זצ"ל אבי"ד שעליבא דיאקשיץ. הגם שחיבורו של הגר"ע, יסודו, קיצור ותמצית מן הספר הנ"ל, יש בו מן החידוש הן בעצם הרצאת הדברים של הגר"ע שהיא תמציתית ובהירה, והן באותם מקומות שלא הסכימה דעת הגר"ע לדעת בעל עומקא דדינא. ואכן מתוך העיון בקונטרס זה ניכרת יגיעתו הרבה של הגר"ע לברור מתוך הספר הגדול "עומקא דדינא", את הנקודות המרכזיות שנראו בעיניו. ולפיכך, גם כאשר הלשוניות דומים, אין הכרח שכונת הגר"ע ככונת ה"עומקא דדינא", ופעמים שבשינוי של תיבה אחת מחדש הגר"ע מבט חדש על הנידון, ואין ספק שיהיה קונטרס זה לפתח עינים לעוסקים במקצוע זה.

לתועלת המעיינים, צוין בהערות מקום הנדונים בספר עומקא דדינא. וכפי שהזכיר הגר"ע בסוף הקדמתו "והמעין הישר אשר יראה ספרי זה, וספר עומקא דדינא ההוא, יראה את האמת". יצוין, כי קטע שלא צוין בו המקור, על פי רוב הדברים מופיעים בסמוך ונראה למקום הציון הקודם לספר עומקא דדינא. ויש שהדברים הם מהוספת הגר"ע זצ"ל ולא נמצאו בספר עומקא דדינא.

בסוף הכרך אנו מוצאים, מפתח רחב ומפורט לכל המקורות מהש"ס והפוסקים הנדונים בספר זה, כמו כן נתיחד מקום במפתחות לשמות גאוני דורו של המחבר המוזכרים בספר.

תקוותינו תאמצינו כי הוצאה זו הרי היא בבחינת קול מבשר ואומר, להדפסת שאר כתבי הגר"ע אשר עמם בכתובים עם שאר כתבי גאוני ליטא, וישישו בהם משוש כל שוחרי תרשיה.

את הקדוש לרבי אליעזר המודעי בתקופת בר כוכבא, שכל זמן שחי רבי אליעזר, היתה ידו של בר כוכבא על העליונה. שימש לרבים בתור מורה דרך ומדריך. בסוף דבריו הזכיר לאנשי כפר סבא את החובה המוטלת עליהם להקים מצבת זיכרון, לייסד ישיבה על שמו".

הושיבו ישיבה על קברו

עם תום ימי האבל אכן הזדרזו תושבי כפר סבא להקים ישיבה על קברו. באותם ימים פורסם "קול

קורא" לתושבי כפר סבא והאזור להירתם למען הישיבה שהוקמה בזריזות ונוסדה על שמו של הגאון המנוח זצ"ל (ר' תצלום).

"ישיבה על קברו" הועמדה ומתקיימת גם על ידי חברי מכון "המאיר" שע"י הישיבה הגדולה 'בית מאיר', ששמו להם למטרה להוציא ולהדפיס את כתבי הגאון המנוח זצ"ל, למען יעמדו ימים רבים. חידושי המופלאים בגמרא, הלכה ואגדה, ובכל מקצועות התורה, רבים

הם לאלפים, והזכות שנפלה בידי מכון "המאיר", שהגדילו לעשות באחרונה בהוצאה מפוארת של ספר "תקנת השבים", מרובה עד מאוד.

כבר לפני שנים ארוכות, בעת תחילת מלאכת הדפסת הכתבים, זכו חברי המכון לקבל מכתב ברכה נלהב מראש ישיבת "בית מאיר" הגאון הגדול רבי זלמן רוטברג זצ"ל, בו הביע את שמחתו על הדפסת חידושי של רבי עזרא אלטשולר: "ובלא שום ספק זכינו שהתגלגלה זכות ע"י זכאי להעשיר דורנו במחברת משמחת לב ומאירת עיניים מאחד מגדולי

הראשונים שישימש לאור וברכה למעיינים ועמלי התורה שברכשם כיד ד' הטובה עליהם ספר זה יהיו זוכים לדובב שפתי הגאון הצדיק המובהק זצ"ל".

כי כשם שמסר נפשו הגאון המנוח רבי עזרא אלטשולר צוק"ל לכתיבת חידושי התורה ולהדפסתם עלי גיליון אף בתקופות זעם ובמשברי צוק העתים, כך נאה וגם יאה שננהגו אנו עם כתביו הרבים המכילים אוצר בלום של חידושי תורה מופלאים, ובכך יזכה שיהיו שפתותיו מרננות ודובבות עד יקוצו שוכני עפר, בב"א.

פנינים נפלאים / מלוקטים מתוך הספר החדש "תקנת השבים"

מזוזה בחדר שנמכר במכירת חמץ

הערה מהגאון ר' יהונתן זצ"ל, הנקרא 'דער וואלינער גאון': "כשמוכרין או משכירין לנכרי החדר שמונח שם החמץ, נמצא שחדר זה בימים של פסח הוא פטור ממזוזה, וא"כ יש לקבוע המזוזה בימים של פסח, לימין ביאתו מהחדר השכור לנכרי לחדר של הישראל. ואם שכח ולא קבע את המזוזה לימין ביאתו מהחדר של העכו"ם לחדר שלו בימי הפסח, לאחר הפסח עכ"פ צריך הוא לנתק המזוזה ממקומה ולקובעה שנית במקומה הקודם, דאל"כ הו"ל תעשה ולא מן העשוי ופסול, עכת"ד. (אורח סי' כ"ז)

ביאור נפלא במעשה אליהו והצרפתי

במלכים א' כתיב גבי האשה הצרפתית שאמר הקב"ה לאליהו שהיא תכלכל אותו: "ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה וגו', ותאמר אל אליה מה לי ולך איש האלוקים כי באת אלי להזכיר את עווני ולהמית את בני" וגו' [פרק י"ז, י"ז - י"ח], "ותאמר האשה אל אליה, עתה ידעתי כי איש אלוקים אתה ודבר ד' בפין אמת" [שם פסוק כ"ד], ועי"ש בפירש"י והרד"ק.

וידוע מה שפירש הקדוש ר' שמשון אסטריפאלער זצ"ל דאליה הבין כי בודאי האשה הזאת היא צדקנית גדולה, והרי קי"ל דהעושין לו נס מנכין לו מזכויותיו, והוא סבר דודאי זכויותיה מרובין מזכויותיו, להכי אמר לה [פסוק י"ג] "עשי לי

עוגה אחת קטנה" מהקמח שהיה בידה שלא בנס, "ולך ולבנך תעשי באחרונה" מהקמח שיהיה ע"י נס, בכדי שלא ינוכה לו מזכויותיו.

אך אח"כ כשמת בנה הבינה שמפני הנס נתמעטו זכויותיה, לכן אמרה תערומתה לאליהו [פס' י"ח] "מה לי ולך איש האלוקים", למה אמרת תחילה עשי "לי" ואח"כ אמרת "ולך" ולבנך תעשי באחרונה, וע"י כך באת אלי להזכיר עווני כי נתמעטו זכויותיי, ודברי פי קדוש וחכם חן וקדושים. (אורח סי' ל"ט)

מנהג אמירת אקדמות בקריאת התורה

בדברי הט"ז (ס"ק א'): על מה שנוהגין לקרות פסוק ראשון, ואחר כך מתחילין אקדמות מילין יש לתמוה וכו', ושמעתי שהנהיגו רבנים לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן הברכה וכו', וגם ביציב פתגם שאומרים בהפטרה וכו'.

באמת הוא פלא על מקור המנהג, מאין יוצא מתחילה להפסיק אחר פסוק ראשון בין בקריאה ובין בהפטרה. ונראה לענ"ד לומר, דהנה מבואר בש"ס מגילה (דף כ"ג סוף ע"ב) שהמנהג היה לפנינו בישראל שהקורא קורא פסוק אחד והמתרגם מתרגם להמון העם בלשון המוכן להם, וכבר מובא כי השיר "אקדמות מילין" חיברו חד מבני עשרת השבטים, ואפשר היה להם המנהג לתרגם גם ביאור המשורר הזה, והיה הכוונה כי אחר שקרא הקורא פסוק ראשון והיה צריך המתרגם להתחיל ולתרגם בארמית את הקריאה, אמר בחג השבועות את השיר "אקדמות"

בכדי להבינם גודל מעלת ד', וגודל מעלת התורה וישראל, ושכר התורה לעתיד לבוא, למען ישמעו היטב את התרגום וידעו דרך ד'.

وهוא הדבר ג"כ בהשיר "יציב פתגם" שאומרים אותו דוקא ביום השני, כי ביום ראשון של שבועות מפטירין במעשה מרכבה ואין מתרגמין אותה, כדמשמע בתוספתא פ"ג דמסכת מגילה הי"ט, עיי"ש. לכן ביום שני שמפטירין בחבקוק ומתרגמין, לכן אחר פסוק ראשון אמר המתרגם את השיר "יציב פתגם" להורות שהתרגום הוא ג"כ דברי קבלה ונוטל רשות מהקב"ה ומכל השומעים, ומברך אותם ומקלל את שונאיהם.

ולדעתי כי ענין החרוז "יהונתן גבר ענותן בכך נמטי ליה אפרין", שלכאורה אין לו ביאור כלל, ומי הוא יהונתן הענותן, אולם לפי השערתו כשתרגם נביאים אמר לפנינהם תרגום יונתן בן עוזיאל שהיו מבינים היטב לשונו, ועל כן אמר שראוי לתת תשואות חן ליונתן אשר ביאר את הנביאים באר היטב.

ואל תקשה מאות ה"ה הנוספת ביהונתן, ששמו היה אך יונתן, כי כן דרך המשוררים כמו "עדות ביהוסף שמו (תהלים פ"א ו') והשבח "גבר ענותן" הוא מיוסד על הגמ' מגילה דף ג' ע"א עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר וכו', שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא, עיי"ש כל הענין ונכון. ואמרת דברי אלו לפני התלמידים וקלסוהו מאד.

והנה כי כן עתה שאין לנו המנהג לתרגם אף כי אנו אומרים עדיין השירים האלו שלא לשנות מנהג אבותינו, מ"מ ודאי שצריכים לאומרו קודם הקריאה, וכן נהגו עתה בכל

גלילי רוסיא ע"פ גדולי הדור. ומש"כ החק יעקב [ס"ק ג'] שבתשובת שער אפרים [סי' י'] קיים מנהג זה והוא מסכים אליו, הנה ספר שער אפרים אינו בידי והמנהג עתה דלא כוותיה, כנ"ל. (גיליונות שו"ע אורח סימן תצ"ד, בדברי הט"ז ס"ק א')

רמז לדין דאין מבקרים חולי עיניים

בדברי השו"ע: "אין מבקרין לא לחולי מעיים ולא לחולי העין ולא לחולי הראש, וכן לכל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא, אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלים ודורשין בו, אם צריכין לכבד ולרבוץ לפניו וכיוצא בו, ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים".

וזהו שאמר דהע"ה "לבי סחרחר עזבני כחי ואור עיני גם הם אין איתי, אוהבי ורעי מנגד נגעני יעמודו וקרובי מרחוק עמדו". שמעתי בשם הגאון ר' יעקב מאיר יאלאפקער ז"ל, ודפח"ח. (גיליונות שו"ע יו"ד, סי' של"ה, ח')

מקור בש"ס למנהג הנחת היד על המזוזה

כתב בשו"ת הגרעק"א: והך מלתא גופא להניח ידו על המזוזה אין לו מקור בש"ס רק בשו"ע סימן רפ"ה וכו'.

הערת הגר"ע אלטשולר: מקורו בש"ס הוא במסכתא ע"ז [דף י"א ע"א] גבי אונקלוס [בר קלונימוס] הגר שם איתא אנח ידיה עלויה [אותיב ידיה עלה], עיי"ש. (גיליונות שו"ת הגרעק"א סי' נ"ח)